

А. М. Дворецький

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ОЦІНКА ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ АГРАРНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Наведено результати теоретичних і практичних досліджень оцінки економічної ефективності використання земельних ресурсів аграрними підприємствами Чернігівської області. Проаналізовано сучасний стан землекористування та земельних відносин в ході реалізації земельної реформи.

Ключові слова: родючість ґрунту, земельні ресурси, економічна оцінка, землекористування, земельна реформа.

Проблема оцінки ефективності — це вічна проблема, яка існувала ще на ранніх стадіях розвитку людства. Намагання людства виконати свою роботу швидше, краще і дешевше, економно витратити свої зусилля для досягнення поставленої мети породили перші думки щодо проблеми ефективності використання земельних угідь. Ефективність використання земель завжди, на всіх етапах розвитку людської цивілізації була однією з найскладніших і найважливіших суспільних завдань. Оцінка використання земель стосується передусім питань власності, тобто володіння, користування і розпорядження земельними ресурсами як головного засобу виробництва в сільському господарстві та просторової бази розміщення продуктивних сил. Дослідження даних проблем є надзвичайно актуальним, адже вони допоможуть сформулювати доцільний варіант розвитку земельних відносин в країні.

Дослідженням питань ефективності використання земель займалися та займаються багато вітчизняних і зарубіжних вчених економістів, аграрників, ґрунтознавців, біологів, екологів, а саме: Бистряков І. К., Борщевський П. Т., Варламов А. А., Галушкин В. П., Данилишин Б. М., Добряк Д. С., Дорогунцов С. І., Кирюшин В. Г., Лисецький А. С., Малік М. Й., Новаковський Л. Я., Паламарчук М. М., Сохнич А. Я., Ткач А. В., Трегобчук В. М., Третяк А. М., Федоров М. М., та інші. Серед ґрунтознавців: Алексеев Ю. В., Ковда В. А., Фридланд В. М., Щербаков В. П. та багато інших.

Питання ефективного розвитку сільського господарства, забезпечення його конкурентоспроможності та формування нових ринково зорієнтованих сільськогосподарських формувань і механізмів їх діяльності у пореформений період відіграють вирішальну роль у подальшому встановленні й розвитку аграрного сектора економіки. На основі статистичних даних про рівень госопдарювання підприємствами Чернігівської області перед нами ставиться мета — оцінити рівень використання земельних угідь аграрними підприємствами.

Питання ефективного розвитку сільського господарства, забезпечення його конкурентоспроможності та формування нових ринково зорієнтованих сільськогосподарських формувань і механізмів їх діяльності у пореформений період відіграють вирішальну роль у подальшому становленні й розвитку аграрного сектора економіки. При цьому реформування земельних відносин, спрямоване на відродження і зміцнення приватної власності на землю і розвиток на цій основі нових форм господарювання, створюють базис для становлення нового типу власника та ефективного виробництва продукції в сільському господарстві. Особливо значні зміни відбулися внаслідок приватизації сільськогосподарських угідь [1].

У Чернігівській області проведено роздержавлення земель 637 сільськогосподарських підприємств, в тому числі 155 колишніх держгоспів. Для аграрного виробництва цих підприємств безоплатно передано у власність 1438,6 тис. га земель, або 45,1 % земельного фонду області. Із загальної площі сільськогосподарських угідь недержавних сільськогосподарських підприємств 1438,6 тис. га (68 %) розпайовано серед членів цих підприємств та пенсіонерів.

За роки проведення земельної реформи структура земель Чернігівської області поступово змінюється. Так, на 149,1 тис. га зменшилась площа ріллі при одночасному збільшенні на 76 тис. га перелогів, на 253,1 тис. га зменшилась площа сіножатей і пасовищ, не дивлячись на це худоба населення повністю забезпечена природними кормовими угіддями.

Основними чинниками, що спричинили скорочення угідь, є переведення піщаної ріллі в малопродуктивні і непродуктивні угіддя, заболочених сіножатей і пасовищ в болота, відведення сільськогосподарських угідь для несільськогосподарських потреб. Збільшились лісовкриті площі на 19 тис. га. Активно розвиваються поселення переважно за рахунок індивідуальної житлової забудови. Забудовані землі розширились на 0,7 тис. га.

У зв'язку з вищезазначеними причинами ступінь сільськогосподарської освоєності території області зменшився з 66,6 % в 1990 р. до 65,5 % в 2008 р., ступінь розораності, відповідно, з 47,8 % до 43,1 %, а ступінь лісистості зріс з 22,1 % до 22,7 %. Деяко змінилася загальна земельна площа області внаслідок передачі 1,4 тис. га під будівництво м. Славутич.

Високий рівень розораності земельного фонду, який характерний для Чернігівської області та України, призвів до інтенсивного розвитку ерозійних процесів, через які щорічно втрачається 600 млн т ґрунту, в тому числі 20 млн т гумусу, а також третина поживних речовин, 16 млрд м³ води, якої достатньо було б для формування 16 млн т зерна [2].

За роки проведення земельної реформи баланс гумусу в землеробстві Чернігівської області був дефіцитним, баланс основних поживних елементів — від'ємний. Зокрема, дефіцит азоту становив 18 кг/га, фосфору — 6, калію — 20 кг/га. Наведені дані свідчать про кризову ситуацію в біотичному кругообігу речовин. Якщо вона триватиме й надалі, то це безперечно призведе до швидкого зниження родючості ґрунтів, про що свідчить негативна тенденція в динаміці показників гумусного та агрохімічного стану орних земель за циклами обстежень. В цілому по області спостерігається

низка пріоритетних процесів деградації орних земель, серед яких найпоширенішими є дегуміфікація та виснаження ґрунтів. Екологоагрохімічний бал родючості ґрунту становить 47 балів, що дає можливість забезпечувати за рахунок природної родючості урожайність: зернових культур — 19,3 ц/га, кукурудзи на зерно — 24 ц/га, цукрових буряків — 132 ц/га, картоплі — 85 ц/га.

Узагальнюючу характеристику якісного стану земель певною мірою дає їх грошова оцінка, яка на початковому етапі земельної реформи в Україні задовольняла потреби як держави, так і населення. Від грошової оцінки залежить розмір земельного податку та вартість земельного паю, рівень орендної плати за землю тощо. Однак, за роки проведення земельної реформи у сільськогосподарському виробництві України дещо змінилися результати господарювання: змінилася урожайність, підвищилися ціни на техніку, паливе, добрива, і відповідно зросла собівартість продукції.

Диференційний рентний дохід поєднує в собі два види ренти: диференційна рента I та диференційна рента II. За роки проведення земельної реформи питома вага диференціальних ренти I та II у загальному диференційному рентному доході змінилася. Це можна прослідкувати на прикладі таблиці 1.

Як свідчать дані таблиці, найвищу бонітетну оцінку ріллі мають Срібнянський та Варвинський райони, однак в рейтингу по грошовій оцінці ріллі вони стоять відповідно на 5 і 1 місці. Найнижчу бонітетну оцінку ріллі мають Н.-Сіверський та Щорський райони, але в рейтингу за грошовою оцінкою ріллі вони стоять на 19 та 21 місці.

Наявна нормативна грошова оцінка сільськогосподарського призначення Чернігівської області здебільшого оцінює не природний потенціал, а рівень інтенсивності господарювання й окупність витрат у далеких 1986–1990 роках. А. С. Даниленко зазначає: «Методика нормативної грошової оцінки земель не повною мірою відповідає темпам реформування земельних відносин (особливо в аграрному секторі економіки) і потребує подальшого вдосконалення» [2].

Отже, проблема вдосконалення методики грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення набула неабиякої актуальності з переходом сільськогосподарських підприємств на сплату фіксованого сільськогосподарського податку, адже в основі оподаткування й лежить нормативна грошова оцінка. Невідповідність нормативної грошової оцінки фактичному потенціалу ґрунтів призводить до значної деформації в системі податкового навантаження на сільськогосподарські підприємства. Тобто високорентабельне сільськогосподарське підприємство з високими показниками інтенсивності виробництва, а отже, і показниками економічної родючості буде отримувати диференціальний рентний дохід на гірших відносно інших низькорентабельних підприємств землях і сплачувати при цьому більший розмір земельного податку. Виникає парадокс, низькорентабельні сільськогосподарські підприємства, які нераціонально і неефективно використовують земельні ресурси в процесі поновлення грошової оцінки, отримують відносно низьку нормативну грошову оцінку і, як наслідок, нижчий

рівень податкових платежів. Отже, оподаткування слід проводити залежно від якості землі, а не від якості господарювання.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз грошової та бонітетної оцінки ріллі Чернігівської області в розрізі районів

№ з/п	Назва районів	Грошова оцінка 1 га ріллі, тис. грн		Рейтинг районів за грошовою оцінкою	Середній бал бонітету	Рейтинг районів за балом бонітету
		1995	2008			
1	Бахмацький	3,2	8,2	6	56	6
2	Бобровицький	3,5	8,9	3	58	5
3	Борзнянський	3,1	7,9	10	46	10
4	Варвинський	3,9	9,9	1	61	2
5	Городнянський	2,3	5,9	18	38	18
6	Ічнянський	3,2	8,2	7	56	7
7	Козелецький	2,6	6,6	16	40	14
8	Коропський	2,9	7,4	12	40	13
9	Корюківський	1,5	3,8	22	37	20
10	Куликівський	2,8	7,1	13	39	15
11	Менський	3,2	8,2	8	45	11
12	Ніжинський	3	7,7	11	49	9
13	Н.-Сіверський	2,3	5,9	19	36	21
14	Носівський	3,2	8,2	9	49	8
15	Прилуцький	3,5	8,9	4	60	3
16	Ріпкинський	2,4	6,1	17	39	17
17	Семенівський	2,1	5,4	20	37	19
18	Сосницький	2,7	6,9	14	41	12
19	Срібнянський	3,4	8,7	5	62	1
20	Талалаївський	3,7	9,4	2	59	4
21	Чернігівський	2,7	6,9	15	39	16
22	Щорський	1,7	4,3	21	35	22

Література

1. Горпинник О. В. Пореформений розвиток аграрного сектора економіки регіону // Економіка АПК. — 2003. — № 3. — С. 57–62.
2. Оцінка природно-ресурсного потенціалу земельних ресурсів Харківської області. Інститут ґрунтознавства та агрохімії УААН. — Харків, 2001. — 123 с.
3. Дехтяренко Ю. Ф., Лихогруд М. Г., Манцевич Ю. М., Палеха Ю. М. Методичні основи грошової оцінки земель в Україні. — К: Профі, 2002. — С. 177–183.
4. Саблук П. Т. Земельна реформа в сфері аграрних підприємств // Землевпорядний вісник 2001. — № 3. — С. 25–29.

А. Н. Дворецкий

Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана

**ОЦЕНКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЗЕМЕЛЬ АГРАРНЫМИ
ПРЕДПРИЯТИЯМИ**

Резюме

Приведены результаты теоретических и практических исследований оценки экономической эффективности использования земельных ресурсов аграрными предприятиями Черниговской области. Проанализировано современное состояние землепользования и земельных отношений в ходе реализации земельной реформы.

Ключевые слова: плодородность земель, земельные ресурсы, экономическая оценка, землепользование, земельная реформа.

A. N. Dvoretzkiy

Vadym Hetman Kyiv National Economic University

ESTIMATION OF LAND USE BY AGRARIAN ENTERPRISES

Summary

The results of theoretical and practical researches of estimation of economic efficiency of the use of the landed resources are resulted by the agrarian enterprises of the Tchernihiv area. The modern state of land-tenure and landed relations is analysed during realization of the landed reform.

Key words: fertility of earths, landed resources, economic evaluation, land-tenure, landed reform.